

СЛАВКО ГОРДИЋ

О ДОМУ И СВЕТУ, МИРУ И РАТУ

Уторак, 23. април '24.

Последњи дани априла. Рекордно високе температуре сменила студен. Овог јутра само четири степена изнад нуле. Поља ужутела од суше и ветрова, пшеница застала на стармалој висини од педаљ и по, и већ класа. У Кини пак поплаве прекриле путеве, насеља и шуме, евакуисано сто десет хиљада становника.

Ти ћеш, уз Божју помоћ, по подне на пут, у Београд, на светковину Задужбине „Доситеј Обрадовић”. Породичне обавезе налажу одустајање, али како изостати ако је већ Мира Драгаш спречена болешћу а Марко Недић раније заказаним неодгодивим послом.

На столу по ко зна који пут читане *Свеске* Пола Валерија, до половине прочитано *Свештосавље као философија живојћа* Св. Јустина Поповића, *Зубановићева* последња песничка збирка (која призива у сећање ону прву, о којој си писао пре пола века), *Копицлово Завијање за олићархом* (где је песник неупоредиво бољи кад се уозбиљи него кад се шегачи), само прелистани *Државни нејријатјељи* Предрага Ј. Марковића и Чанадановићев „Прилог историји српске језичке политике”, како гласи поднаслов његове књиге *Како је разврћнућ новосадски доћовор*, коју је Матица српска обећала промовисати, а кад ће – не знамо.

Од свих поменутих и непоменутих наслова што се тискају на овом сточићу најдраже ти је *Треће око* Гојка Ђога. Поодавно си писао о двома његовим песничким књигама, о *Могрици* и *Кукући*, али си сад лењ да потражиш те белешке. Као што немаш снаге ни за забелешку о *Трећем оку*. Чудно је то како ређе пишемо и говоримо о оном што нам је драго неголи о оном без чега, интимно, можемо.

Најдраже ти је у овог песника, рођеног на пушкомет од твог родног места, управо оно што је „непреводиво”. И неупоредиво ближе нашим очевима и очевима наших очева неголи нашој деци и деци наше деце. Можда оно што је највредније није и најприсније, као што, и обрнуто, најприсније бива драже и од највреднијег.

Можда, ипак, ваља заћутати. Можда сте и ти и твој песник живи анахронизам, изван транснационалне, трансрегионалне, глобалне књижевности.

Среда, 24. април '24.

Студена београдска киша није помутила радост којом те у Народном позоришту испунила свечана академија „Учитељ Доситеј”, коју је организовала (под покровитељством Министарства просвете) задужбина с његовим именом. Иванићева беседа, „крила ума” и „очи ума” које су засветлеле у прочитаним одломцима, те неколико наступа Академског хора Collegium musicum, наводе те на помисао како би било лепо вратити се *Ижици*, *Христивојцији*, *Вјенцу од алфавија* и *Буквици*, списима које си читао и понешто о њима написао пре двадесетак година, заокупљен, додуше, више *артизмом* неголи просветитељским усмерењем раног Доситеја.

Замолио, данас, телефоном службеницу задужбине да прене-се топле поздраве и изразе признања најзаслужнијим актерима академије – Мири Драгаш, Душану Иванићу и Радомиру Путнику, писцу сценарија.

Трчиш, по подне, испод стабала орошених кишом. Прецветао багрем, кестен и јасмин. Кипућа бујност зеленила као да чини излишним сваки флорални накит.

Четвртак, 25. април '24.

Што је некад био Стамбол, сад нам је Брисел и Њујорк. „Траже моју главу”, како је, ако се не вараш, гласио наслов једне, сад већ давне песме Миодрага Павловића. Паде ти на ум и његов стих из песме о Његошу: „Свако има своју висину и своју муку.”

По Флоберу, живот је страشان и може се поднети само ако се избегава. Игра је један од начина и праваца бекства, па црташ, десетак минута, излог тобожњег бутика твоје унучади, где се могу видети књига, бокал, писаљка, спајалица, огрлица, минђуша, наруквица и вештачке трепавице.

Друго прибежиште је, дакако, једна књига – *Буквице* Доситеја Хоповског (2014), с поговором Душана Иванића. Бележиш

питање које неретко постављаш колегама – ко је, после Деретића (1934–2002), највећи познавалац Доситеја, Соларића, Вука, Његоша, Лазе Костића и српских реалиста, то јест нашег осамнаестог и деветнаестог века. И зашто Иванић није у САНУ? Као да бесмртнике не посрамљује изрека да је боље да човек украшава место него место човека.

Петак, 26. април '24.

Јуче прочитао подужи чланак о управо ухапшеном заменику руског министра одбране, невероватно богатом грабљивцу и расипнику (притом окићеном, између осталих награда, и звањем хероја Луганске народне републике), чија имовина и обест имају интерконтиненталне размере, од Русије до Француске, Америке и Мексика, а овог јутра застао над *Песмама из зајвора* Резе Баракхенија (1935–2022), често затвараног и мученог за време ауторитарне владе шаха Резе Пахлавија, али и после Исламске револуције и успостављања теократског режима ајатолаха Хомеинија. Вођства и системи се мењају, али се, како би то рекао Волт Витмен, ојађен сопственом дугогодишњом а безуспешном борбом за демократију, спасење не може озаконити.

У фамилији, ужој и широкој, у сва три нараштаја, болештине, знане и нове, хроничне и акутне. Не рачунаш себе и своје уграђене кварове. И наиван и неодговоран, од проблема бежиш у лектуру, рекреацију и разговор са стаблима.

Субота, 27. април '24.

Сунчано јутро. Прозор пун плавети и зеленог грања. Читаш у јануарско-фебруарским *Пољима* прозу Тање Ступар Трифуновић и стихове Евелине Рудан. Није ли женском писму ближа од привилеговане фикције ничим непрерушена стварност?

По повратку с лаганог трчања, мучно ишчекивање најављеног телефонског позива. Малим писцима ниједна похвала није довољно велика. Ни кад ти није нимало стало до сопствене репутације, безочно очекују да порадиш на њиховој. Колико смо далеко од Радоја Домановића, који је настојао да се посвађа са сваким од кога би могао имати неке користи.

Паметујеш, прекореваш. Па се, одједном, постидиш сећања на радост којом су те испуниле *Новосићи* и *Полијика* одломцима из твоје скорашње београдске „беседе” о једној књизи.

Недеља, 28. април '24.

Јуче било двадесет пет година од страдања цивила у натовском бомбардовању Сурдулице. Најјевтинији су српски и руски животи. Истину прикрива постистина, којом се управо најстрадалнији преименују у злочинце. Ништа није услужније од језика!

Данас унука Иконија слави шести рођендан. Име добила по покојној баки. Кад је једном у парку чула да неко дозива другу девојчицу с истим именом, није јој било право.

Понедељак, 29. април '24.

У новинама подробно подсећање на НАТО удар у којем су срушени Авалски торањ, Генералштаб и Савезни МУП.

Сопствене здравствене неприлике и оне теже твојих најближих не допуштају ни рад, ни мир, ни какву рекреацију, макар симболичну.

МалOVERAN и млак у свему, постићеш само ових шест дана пред Васкрс.

Уторак, 30. април '24.

Дан Библиотеке Матице српске. Поздравне речи, беседе и беседници. У оном што је рекао учени Александар Јерков, добитник „Златне књиге” ове куће, тек ћеш се разабрати кад му текст буде објављен у *Леттојису* или у зборнику радова који следује лауреату.

Напољу у великој завади сунце и жестока кошава. Ветар је лудило ваздуха, каже Сиоран.

Као ретко кад, цео дан те море некакве зле слутње. Није помогло ни трчање, ни оно с лицем у ветар колико ни оно с ветром у леђа.

Среда, 1. мај '24.

У јутарњим вестима, уместо негдашњих првомајских тема и интонација, подсећање на побијене и прогнане Србе из западне Славоније током злогласне операције „Бљесак”. Нису мање драматични ни пописи и описи актуелних претњи Републици Српској и свеколиком нашем народу, које изричито и имплицитно најављује резолуција о геноциду. Нашу нову владу очекују тешки дани, у којима је извесна само мучна неизвесност.

Али, упркос невиђеном хаосу и јаду локалном, регионалном и планетарном, као да нимало не попушта потрошачка грозница младих, средовечних и старијих наших грађана и твојих суграђана. Купује се и купује панично и путује, готово наслепо, у свим правцима. Наставиш ли, авај, с оваквим притужбама, оклизнућеш се на Ничеовој тврдњи да нико не лаже као онај ко говори с индигнацијом!

Шта те очекује у овом дану? Размена еснафских вести с Марком Недићем и оних породичних, махом клиничких, с гајдобранским и бачкопаланачким огранком фамилије. А рекреацију ће отежати студена ветрина што повија крошње и кида грање.

Четвртак, 2. мај '24.

У празничном троброју *Полиџике* читаш и дужи чланак Саве Штрпца о јуче поменутом „Бљеску”.

Према „Веритасовим” подацима, у акцији „Бљесак” убијене су 283 особе, укључујући 114 цивила, 56 жена и осморо деце, око 1450 их је заробљено, од којих су многи малтретирани и осуђени, око 15.000 их је протерано, а њихова имања су опљачкана и девастирана. И за сва та (не)дела до сада нико није одговарао ни пред домаћим, ни пред међународним судовима.

Уз дужно жаљење свих ратних жртава, већ 29 година постављамо иста питања – ко то и зашто прави разлику између цивилних жртава у Загребу и Окучанима и по ком критеријуму међународни и национални судови процењују ко и када крши законе и обичаје који регулишу вођење рата.

Све си то, углавном, и раније знао, читајући и слушајући како нас, у понечем се и спорећи, о овим догађајима извештавају Штрбац и Линта. Главни повод ових забелешки је Милан Мартић, који затворску казну од 35 година служи у Летонији.

Упознао си га у рано пролеће, у Книну, 1994. године. Тамо си, после Бањалуке, кратко боравио у својству министра за културу и просвету и председника Комисије за однос с верским заједницама у Влади ондашње СРЈ, о чему је остао и траг у путопису „Пролеће у Крајинама”, објављеном у *Летџојису*. Овде, с велике временске раздаљине, у чијем се светлу можда понешто и боље види неголи изблиза, желиш да посведочиш како је Милан Мартић остављао утисак једноставног, честитог, одговорног и истинољубивог човека, и брижно и храбро суоченог с претешким искушењима

наших тамошњих сународника. Био си и сам потресен, и отуд на посебан начин надахнут, па је после твог слова заплакала Боса Ненадић, твоја сапутница, десна рука Контићева у делокругу правосуђа, родом из Грахова, из фамилије знаног ти песника Милана Ненадића, о коме си за његовог кратког живота једном и писао.

Посебно те копка једна ондашња, а, рекло би се, и данашња неправда у нашим просуђивањима ликова и дела Мартића и Хаџића. Ко су они, јесу ли својим статусом и образовањем били дорасли својим улогама? Ако пак нису, зашто се бољи од њих не одважише да прихвате њихово бреме историјске, судбинске одговорности? Можда је посредни пуки комодитет, кукавичлук из комодије? У недавно прочитаном огледу Драгана Симеуновића о Васи Пелагићу (1838–1899) застао си на ауторовој парафрази Пелагићеве тезе како „у ратовима за ослобођење и у одбрамбеним ратовима, крајњи је неморал очекивати од другог да те ослободи и брани само због твоје више друштвене позиције, па макар се она искупљивала само у степену образовања. Слобода је свачија ако је народна, па и ризик свих мора бити једнак, сматра он.”

А ти, литерато! Ако су те високе године и нездравље спречавали да делатније суделујеш у одбрани земље, зар ниси могао бар сведочењима о бољима од себе учинити нешто праведније и корисније од свог вечитог описивања титраја и трептаја такозване природе, с њеним „жутим лисјем” што свагда на исти начин „доле веће пада” и оном (рилкеовском) варијацијом истог мотива, по којој то падање Неко у својим рукама држи с бескрајном благошћу (Und doch ist Einer, welcher dieses Fallen / unendlich sanft in seinen Händen hält)!

Петак, 3. мај '24.

Неко је рекао да нам је цео овоземаљски живот Велики петак.

Управо у тај дан, најтужнији у години, настављаш с читањем у првом запису поменуте књиге Св. Јустина Поповића. У предговору, испод чијег последњег реда стоји „Америка, 1953 г. *Еј. Николај*”, читаш како ово „најновије дело др Јустина надмаша све остало што је овај велики духовник до сада написао”, а у поговору Драгише Бојовића (из 2021), између осталог, да „не постоји слична књига написана на српском језику, нити смелија по порукама”.

Из трећег поглавља, с насловом „Светосавска философија културе”, преписујеш само два краћа пасуса са самог краја текста, огрешујући се тако о све што је с једнаком важношћу и „смелошћу” речено на претходним страницама.

Тип европског човека је банкротирао пред основним проблемом живота; светосавски Богочовек их је решио све до једнога. Европски човек решио је проблем живота – ниҳилизмом; Богочовек – вечним животом. За европског дарвиновско-фаустовског човека главно је у животу – самоодржање; за Христовог човека – самопожртвовање. Први вели: жртвуј друге себи! а други: жртвуј себе другима! (...) Европски човек није решио проклети проблем смрти; Богочовек га је решио – васкрсењем.

Ево и другог одломка с краја филипике о европској култури, у којој је – по уверењу Светог Јустина Поповића, Ђелијског и Врањског, „Громова Српског”, како га ословљава Бојовић – законито из хуманизма проистекао атеизам, релативизам, анархизам и ниҳилизам.

Човече, sei stolz und glücklich! – буди горд и срећан! – поручује европском човеку завршитељ европске културе, Ниче. Смири се, гордый человекъ! – смири се, горди човече! поручује словенском човеку апостол православне културе, Достојевски. Смири се, горди човече, смири пред вечном Христовом истином и правдом!

Субота, 4. мај '24.

На телевизији преживели учесници битке на Кошарама на „крвави Ђурђевдан” 1999. говоре о погибијама својих другова и својим рањавањима. Да се постидиш свог нехаја и заборава.

У новинама читаш о слепилу Запада за српске жртве и о силној ревности управо Немаца и Хрвата у настојању да нас прогласе геноцидним народом. Да им узвратимо мржњом? Или презиром? „Презир је страшнији од мржње”, како у једној дугој песми (у последњем броју *Поља*) казује и доказује Евелина Рудан.

Трчећи поред концертне дворане, запажаш неколико црвених макова израслих на дугим петељкама из траве уз жичану ограду. Булка, турчинак, цанибула, шурјан! Танак у ботаници колико и у фитолингвистици, не умеш да нађеш праву реч ни за ујевићевске „муње мисли” којима те увек погоде прекрасни цветови.

Враћаш се и данас јучерашњој теми. Листаш књигу *О духу времена* Јустина Поповића, коју су 2005. објавиле Политика и Народна књига. Застајеш над маргинама са твојим давнашњим шкработинама, бирајући за ову белешку само две ауторове реченице.

Многоструком и неподражљивом психолошком анализом људске природе Достојевски долази до закључка да је идеја Бога

иманентна људској свести и да је човечја самосвест у суштини својој – богосвест. Немилосрднији од Канта аналитик ума људског, немилосрднији од Шопенхауера и Ничеа аналитик воље људске, Достојејевски налази да је човек својом психичком организацијом предодређен да се стално и интимно, свесно и несвесно, мучи проблемом Бога.

Недеља 5. мај '24.

На васкршњој литургији и причешћу радујеш се, и овај пут, све већем присуству младих верника, не чудећи се, поодавно, апсолутном одсуству припадника тзв. елите, политичке, научне и културне. Као што си већ чуо на телевизији и прочитао у новинама, Васкршња посланица СПЦ одсечно указује на „апсолутну неистину и покушај небивалог историјског ревизионизма, у коме се настоји да простом инверзијом српски народ, жртва вишеструких геноцида и етничког чишћења, буде проглашен за починиоца геноцида”. Ево и једног поетског акцента бола и поноса. „Ми смо народ хришћанског идентитета израженог кроз задужбине, које чине најгушћи молитвени венац храмова на свету, венац који смо исплели на Косову и Метохији”, поручио је Патријарх.

Остатак дана протекао у породичном гошћењу, телефонирању, малој скитњи Лиманом, пуним сунца и разгранатих, бујних крошњи платана, кестенова, липа, јабланова и брестова, уз повремено невесело присећање да је овај прелепи дан истовремено и осамсто четврти у руско-украјинском рату, да се наставља, с непојмљивом суровошћу, страдање невиних и беспомоћних у Гази, те да, сад с чудовишном равнодушношћу толико опеаване природе, бесне библијске поплаве у Бразилу и Индонезији. А све с Божјим допуштењем?

Понедељак, 6. мај '24.

Читаш, опет, овде помињаног нашег светитеља, помишљајући како је тежак, али нужан и једино спасоносан, пут вере. Али не оне „разумне” вере, која је најгори вид безбожништва. А молитва је, како си управо прочитао, око ума, око срца, око воље, којим се може видети и познати оно што се дотле никада није ни назрело ни наслутило.

У облачно поподне удишеш свеже мирисе недавно покошене траве на ливади што раздваја Балзакову од улице Бановић Страхине. Сећања сежу дубоко, до у само детињство. Па се чудиш Полу Валерију, најпааметнијем Французу између два рата, који је

забележио како он нема „успомена из детињства” и, насупротив Прусту, с којим га је неко упоредио, има „осећај да би тражење изгубљеног времена значило губити време”. Удишеш, потом, на рубу ливаде, и слабачак али памтљив мирис ките с петнаест багремових листића. И поумиш како би било лепо да ни у нашем новом веку, у „рајској Вечности”, не ишчезну драга нам сећања на боје и мирисе овога света.

Уторак, 7. мај '24.

Давно, прадавно, у војсци, у Пожаревцу, друговао си са Милованом Ивановићем из Витомирице, студентом енглеског из Приштине. Данас читаш новинску репортажу с наднасловом „*Полиџика* у Витомирици код Пећи” из пера Живојина Ракочевића, који, уз Митру Рељић и Валентину Питулић, посвећенички и неуморно негује како културу памћења тако и заветну дужност подсећања на садашњу стварност Косова и Метохије, с нашим опустелим насеобинама, порушеним црквама и гробљима и варварским прогонима, пљачкама и утамничењима малобројних повратника.

За болно и дивно чудо, „само на Косову и Метохији један човек може да постане замена за један изгубљени град, варошицу и село”. Такве тихе одважнике, који свој век дотрајавају у нечувеној несигурности и самотињи, походио је Ракочевић и раније. Овај пут је његова саговорница Момирка Вукмировић из Витомирице, учитељица у пензији, која чува и казује „причу о свим породицама и многим људима” из свога завичаја.

Помишљаш, не први пут, како нам је од Кишове *Енциклопедије мртвих* и сваке сличне, макар и генијалне *фикције* преча жива истина о скорашњим и данашњим страдањима наших сународника, како оних с Космета, о којима сведочи троје поменутих аутора, тако и оних из других страдалних крајева, попут Баније, о чијем си усуду недавно писао поводом документарно-поетских сећања Милоша Кордића.